

VARIA

Barta Zoltán*

Debreceni Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium

Az iszlámról más megközelítésben A Korán világa, imádságok, könyörgések, szertartások és a szentkultusz kérdése az iszlámban

Az iszlám kialakulása, főbb irányzatai és a Korán világa

Az iszlám a szűkebb értelemben vett öt világvallás sorába tartozik.¹ Ezt a monoteista vallást Mohamed bin Abdullah bin Abdul-Muttalib bin Hásim bin Abdu-Manaf bin Kuszei bin Kiláb alapította Arábiában, Kr. u. a 7. század elején. Követőinek száma manapság mintegy 1,8-1,9 milliárd főt tesz ki.²

Pontos szám adatok után kutatva találtam rá Houssain Kettani átfogó munkájára, amely szisztematikus részletességgel és pontosan számszerűsíti az öt kontinensen mintegy 190 ország, 260 területi egység és számos szigetcsoporthoz iszlám híveinek számát. Pontos kutatói alaposággal és százalékos adatokat is szolgáltatva veszi számba a különböző történelmi korszakok adatait. Munkájában megemlíti, hogy a Kr. u. 7. század végére a világ összlakosságához mérten a muszlimok száma megközelítőleg 3,5%-ot tett ki, amely mintegy 8,9 millió főt jelentett. A legfrissebb adatok alapján végzett számításai szerint 2020-ban ez már 25,2%-ot tett ki, és mintegy 2 milliárd főre becsüli az iszlám követőinek számát. Könyvének az az érdekessége, hogy a jövőre utaló óvatos becsléseket is tartalmaz. Ezek szerint 2050-re ez a számarány már 30,1% lesz 2,9 milliárd fővel, amely a század végére folyamatosan tovább emelkedik, és 36%-kal mintegy 3,9 milliárd főre

* Barta Zoltán (Eger, 1970) a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában végezte középiskolai tanulmányait, majd a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett történelem–angol szakos oklevelet. 2008-ig a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumában tanított, közben vendégtanárként oktatott egy esztendő az Amerikai Egyesült Államokban. Doktori fokozatot a Selye János Egyetem Református Teológiai Karán szerzett 2024-ben az iszlám szentkultusz témakörében. E-mail címe: bartazoltan@csokonai-debr.edu.hu.

¹ Az öt világvallás: kereszténység, judaizmus, iszlám, buddhizmus, hinduizmus.

² *Islamic World*. <https://www.nationsonline.org/oneworld/muslim-countries.htm> (2023. szept. 29.).

duzzad.³ Ismerve a muszlim világ demográfiai tendenciáit, ez a prognózis egyáltalán nem mondható túlzónak. E drasztikus létszámnövekedésnek pedig még inkább arra kell sarkallnia a kutatókat, hogy jobban feltárják, megértsék és megértessék az iszlám vallás lehető legtöbb szegmensét.

Az iszlám (اسلام) szó jelentése *megbódulás, alávetés* Allah akaratának. Ez a *salām* – *békesség* szóval megegyezően ugyanabból a töből származik.⁴ Európai látásmóddal nehéz pontosan meghatározni és megérteni a muszlimok vallásos érzületének lényegét. Az iszlámban a cél nem a Mindenhatóval való közösség, a személyes kapcsolat kialakítása, hanem inkább a tőle való teljes függés, alárendeltség kialakítása.

Az iszlám az igaz vallás, amely a teremtés óta változatlan, a Korán pedig szó szerint változatlan megírásától fogva. Sőt, mindenki muszlimnak születik, csupán neveltetése, illetve valami más erő miatt sodródott el az igaz vallástól. A Korán pedig csupán eredeti nyelven, azaz arabul adja vissza eredeti mondandóját, semmiféle adaptációja vagy fordítása nem tekinthető hitelesnek.

A Koránnal kapcsolatos polémiák

A Korán huszonöt prófétát említ, ám a hadíszok százezernél⁵ is többről tesznek említést.⁶ Amint a fentiekben már említettem, alaptézisük szerint mindenki muszlimnak születik, neveltetése révén veszíti el az igaz vallást, és lesz más vallás követője. A betérés vagy inkább visszatérés egy bizonyos szúra versének elmondásával,⁷ illetve a Próféta melletti tanúságtétellel⁸ valósulhat meg.

³ Kettani, Houssani: *The World Muslim Population: Spatial and Temporal Analyses*. Jenny Stanford Publishing, Singapore 2020, 867.

⁴ *Korán. A Korán világa*. I–II. kötet. Az 1923. évi kairói kiadás szövegéből fordította Simon Róbert. Szerkesztette Puskás Ildikó. Második, javított kiadás. Helikon Kiadó, Budapest 1994, II. kötet, 62. A továbbiakban csupán a szúra (fejezet), 19. ája (vers) megjelölésével idézzük a Simon Róbert által fordított Korán szövegrészleteit; a II. kötetre való hivatkozás pedig: Simon Róbert: *A Korán világa*.

⁵ Egyes autentikus források 124 000 prófétáról tesznek említést. Ld. Amini, Ibrahim: *Prophethood and the Prophet of Islam*. <https://www.al-islam.org/prophethood-and-prophet-islam-ibrahim-amini/number-prophets> (2023. szept. 6.). Független források után keresve találtam rá a következő könyvre: Noegel, Scott B. – Wheeler, Brannon M.: *Historical Dictionary of Prophets in Islam and Judaism*. Scarecrow Press, Lanham–Toronto–Plymouth, UK 2010, 33.

⁶ A hadiszokat 2008-ban fordították le magyar nyelvre. Németh Pál fordítása megbízható, az angol átültetéssel összevetve hűségesen adja vissza az An-Nawawi által összegyűjtött negyven hadísz eredeti szövegét.

⁷ „Tudd hát meg, hogy Allahon kívül nincs más isten, és kérj bocsánatot a vétkeért és a hívő férfiakért és nőkért. Allah tudja, hol sűrögtök-forogtok és hol nyugszotok.” 47:19

⁸ „Mohamed Allah küldötte [prófétája].” 48:29

A muszlimoknak azok a legnagyobb kételyei és averziói a Bibliával kapcsolatban, hogy szerintük sok minden elveszett Isten eredeti kinyilatkozásából, később pedig pótolták és kiegészítették azt, így, ellentétben a Koránnal, a Biblia nem tekinthető teljes mértékben Isten kinyilatkoztatásának.⁹

Allah kinyilatkoztatásait Mohamed 610–632 között kapta meg, ám az eredeti szöveg nem maradt fenn, s mivel eltérés mutatkozott a szóbeli hagyomány és az időközben újra lejegyzett szöveg között, a 3. kalifa, Oszmán¹⁰ azzal a feladattal bízta meg az írástudókat, hogy rögzítsék a Korán hiteles változatát. A munka irányítására Zajd ibn Szábit iszlám próféta, Mohamed írnoka (kb. 611–655)¹¹ kapott megbízatást. Egyes kutatók nézetei szerint az első kinyilatkoztatást a *A vérrög* című szúrában olvashatjuk (96:1–5):

„Hirdess Urad nevében, aki teremtett,
vérrögből teremtette az embert.
Hirdess! A te Urad a legnagyobb,
aki író tollal tanított,
megtanította az embert arra, amit nem tudott.”

Természetesen kétséges, hogy az így elkészült Korán-verzió szó szerint megegyezne az eredetivel, mivel a kinyilatkoztatás után 30 évvel az eredeti szöveg szóbeli átörökítése szükségszerűen hibalehetőségeket rejtett magában. Ezt a hipotézisemet az is megerősíti, hogy a 10. századra a Koránnak már hét változata forgott közkézen, s hogy az ellentmondást feloldják, a hittudósok kijelentették: a Korán hét olvasatban nyilatkoztatott ki.¹² Konszenzusos alapon jelenleg az 1924-ben Egyiptomban kinyomtatott verziót tartják hitelesnek és elfogadottnak.

A Koránban bőségesen találunk részeket, utalásokat az Ószövetségből és az evangéliumokból, például *Az őszinte hit* szúrában (112:1–4) is:

„Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.
Mond: »Ó Allah, az egyedülvaló,
Allah, az örökkévaló!

⁹ Al-Samad, Ulfat Aziz: *Az iszlám és a kereszténység*. Ford. Raid Smadi. International Islamic Federation of Student Organization, Miskolc–Riyadh 1990, 44.

¹⁰ Kr. u. 644–656. Teljes nevén Oszmán ibn Affán, a szunnita nézet szerint rásidún, azaz helyesen vezetett 3. kalifa. A gazdag Umajja-törzs tagjaként megteremtette a későbbi Omajjád-dinasztia alapjait, s a hagyomány alapján nevéhez fűződik a Korán első, mind a mai napig is használatos szerkesztett változata. A Kr. u. 624-es badri ütközet kivételével Mohamed mellett harcolt az összes jelentősebb ütközetben.

¹¹ Bibliográfiáját Salahuddin Ali Abdul-Mawjood dolgozta fel. Ali Abdu-Mawjood, Salahuddin: *The Biography of Zaid ibn Thaabit*. Dar-Us-Salam Publications, Houston 2007.

¹² Szathmári Botond: *Az iszlám vallás alapjai, irányzatai és misztikus útja*. Napkút Kiadó, Budapest 2021, 37–38.

Nem nemzett és nem nemzetett.

És senki sem fogható hozzá.«”

Gerardus van der Leeuw ezzel a Korán-idézetrel indítja a méltán híres vallás-fenomenológiai művének iszlámról szóló fejezetét, amelyben az iszlámot „a fenség és az alázat vallása”-nak nevezi.¹³

A Korán iránt érzett tiszteletem mellett fontosnak tartom reflektálni a keletkezése körül kialakult zavaros körülményekre és polémiákra is. A hagyomány szerint a Korán isteni ihlet hatására jött létre, majd később szintén isteni sugallat hatására írták át, és ez nehezen illeszthető össze az isteni tökéletességről alkotott felfogással. Az eredeti mű stílusbeli hiányosságai elengedhetetlenné tették prófétai hagyományok általi kiegészítését. A muszlimok szilárdan hisznek abban, hogy a Korán lefordíthatatlan, és hogy csakis az eredeti arab nyelven tekinthető eredeti és hiteles műnek. Emiatt nehezen magyarázható, hogy a több mint 1,4 milliárd hívő, akinek nem az arab az anyanyelve, miként értelmezheti a Koránt, ha az csak arab nyelven adja vissza Allah kijelentését.

Összehasonlítva a Bibliával a Korán rövid, és a muszlimok szerint egyetlen szerzője van, Allah. Hitük szerint a Korán kiegészíti a Tórát és az evangéliumokat, és Isten végső kinyilatkoztatását közli. 114 szúrája harminc részre tagolódik, hogy megkönnyítse recitálását a ramadán alatt. A legrövidebb *A bőségek* című 108. szúra, amely csupán 3 ájából, míg a leghosszabb *A tehén* című 2. szúra, amely 286 ájából áll. A szúrák elrendezése még Carl Ernst iszlámkutató számára is rejtély.¹⁴ Minden egyes szúrának saját neve van, amely a benne kifejtett témát jelzi. A szúrák keletkezésének tekintetében a Korán-kutatók négy periódust határoznak meg. Az első három a mekkai periódus, amelyek Kr. u. 610–622 közé esnek. A negyedik pedig a medinai periódus, amely a próféta életének utolsó évtizedét öleli fel, s ebbe a csoportba tartoznak a leghosszabb szúrák. Mohamed próféta mellett a Koránban összesen 28 ószövetségi próféta történetét fedezhetjük fel.¹⁵

A feltámadás kérdése

A vallások, s ezeken belül a monoteista vallások egyik legnagyobb kérdésköre a túlvilági élet és a feltámadás. A Próféta tanításával összhangban a muszlim hit vallja a pokol és a mennyország létét. A muszlim felfogás szerint a halál pillanatá-

¹³ Leeuw, Gerardus van der: *A vallás fenomenológiája*. Ford. Bendl Júlia, Dani Tivadar, Takács László. Osiris Tankönyvek. Osiris Kiadó, Budapest 2001, 555.

¹⁴ Ernst, W. Carl: *How to Read the Qur'an: A New Guide, with Select Translations*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2011, 38.

¹⁵ Hillenbrand, Carole: *Az iszlám. Új történeti bevezetés*. History Könyvek. Kossuth Kiadó, Budapest 2016, 72.

ban két angyal jön el az elhunythoz, kikérdezi életéről, megvizsgálja az életében tett jó és rossz cselekedeteit, és ítéletet hoz felette. A mártírok, akik az iszlám hitet terjesztették, azonnal a mennybe kerülnek, a többiek csupáncsak bepillanthatnak a paradicsomba. Az iszlám is vallja a halál beállta és a feltámadás napja közti időszakot, köztes állapotot, amelyet *barzak*nak nevez.¹⁶

A mártírok, akik az iszlám hit terjesztésében jelentős szerepet vállaltak, megkülönböztetett tiszteletben részesülnek, s így az iszlám szentkultusznak fontos részét képezik. Ezek a *sáhídok*, azok a mártírok, akik az iszlám korai időszakában áldozták fel életüket a hitleterjesztés során.¹⁷

Az iszlámban is fontos szerepe van az üdvösség kérdésének. A *jannah*, vagyis a mennyország az igazak számára fenntartott hely. Allah mindenhatósága lehetővé teszi a holt és még élő lelkek találkozását is. Erről így ír *A seregek* című szúra (39:42):

„Allah szólítja magához a lelkeket, amikor meghalnak, és amelyik még nem halt meg, azt álmában [szólítja magához]. Visszatartja azt, akinek eldöntötte a halálát, és elbocsátja a másikat egy megszabott határideig. Bizony, jelek vannak ebben azok számára, akik elgondolkodnak.”

Meglátásom szerint ez a Korán-idézet is magyarázatként szolgálhat a sírlátogatások gyakorlatának igazolására, ugyanis ezáltal a még élő, segítségre szoruló lélek fordul a már eltávozott lélekhez, hogy kérje annak közbenjárását Allah kegyelméért. A Korán több helyen beszél a feltámadásról és az utolsó ítélet napjáról.¹⁸

A mennydörgés című szúra a következőket közli a mennyországról és üdvözültekről (13:23–24):

„Éden kertjei. Belépnek oda ők és azok, akik atyáik, feleségeik és leszármazottjaik között igazak voltak; és az angyalok minden kapun át bemennek hozzájuk, [mondván]: »Békesség veletek! Ez a jutalmatok azért, mert állhatatosak voltatok.« Milyen pompás végső lakhely!”

Az elkárhozottakra pedig a *A letérdeplő* című szúra utal (45:34–35):

„És azt mondják nekik: »Ma elfelejtünk benneteket, ahogyan ti [is] elfelejtettétek, hogy ezzel a nappal lesz találkozásotok. A lakóhelyetek a [Pokol] tüze lesz, és nem

¹⁶ „Amikor eljön valamelyikükhöz a halál, azt mondja: »Uram! Hagyd, hogy visszatérhessek [az életbe]! Talán jót cselekszem abban, amit hátrahagytam!« De nem! Ez csak szófia beszéd tőle! Mögöttük lesz az akadály (*barzak*) addig a napig, amikor feltámasztatnak.” 23:100

¹⁷ Gházi Miyán Sálár Mas’úd, Sakhí Sarwár Sultán. Titus, Murray T.: *Islam in India and Pakistan: A Religious History of Islam in India and Pakistan*. Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi 2005, 144–145.

¹⁸ Például: 22:5–9 (*A zárándoklat*); 36:12. (*Yā Sim*); 39:70 (*A seregek*).

lesznek segítőtitek. Ez azért történik veletek, mivel gúnyt űztetek Allah jeleiből, és elkápráztatott benneteket az e világi élet. Ma nem szabad kilépniük onnan, és nem vetnek immár a szemükre semmit.«¹⁹

Al-Tirmidhi 2416-os hadíszgyűjteménye szerint a Próféta a következőket mondta az ítélet napjával kapcsolatban:

„Az ítélet napján az ítéletre váró egy lépést sem tesz addig, amíg a földi életükkel kapcsolatban neki szegezett kérdésekre nem ad választ. Ezek a következők: milyen élete volt az illetőnek, és hogyan sáfarkodott azzal? Milyen tudásra tett szert, és annak milyen hasznát vette? Milyen földi értékekre tett szert, és miként szerezte azokat? Negyedikként pedig arra kérdeznek rá, hogy mire költötte a neki jutott javakat. Végül az utolsó kérdés a földi testre és annak megfelelő használatára vonatkozott.”¹⁹

Egyik hadísz szerint szintén a Prófétahoz köthető, hogy a holtakat három „személy” kíséri végső nyughelyükre, akik közül a szertartás végeztével kettő visszatér, egy pedig vele marad. Ezek a kísérők a következők: a hozzátartozói, a földi javai és a cselekedetei. Ezek közül csupán a cselekedetei maradnak örökké mellette.²⁰

Szentkultusz az iszlámban

Eddigi kutatásaim során kevés olyan kérdéskörrel találkoztam, amely a szentkultusz kérdésében ennyire megosztotta volna az iszlám *umma* közösségét. Ez a gyakorlat többé-kevésbé elfogadott az iszlám két fő irányzatában, viszont ebben

¹⁹ Abū ‘Īsā Muḥammad ibn ‘Īsā as-Sulamī ad-Ḍarīr al-Būghī at-Tirmidhī, magyarosan: Abu Iszá Mohamed ibn Iszá asz-Szulami ad-Darír al-Búghi at-Tirmidzi (824–892), a mai üzbeegisztáni területen született tudós, hadíszgyűjtő. Forrás: <https://sunnah.com/tirmidhi:2416> (2025. okt. 26.).

²⁰ Bukhári hadísz-gyűjteménye. Teljes nevén: Abu Abdalláh Mohamed ibn Iszmáil ibn Ibráhim ibn al-Mughíra ibn Berdziba al-Buhkári. Bukhári perzsa származású volt, a közép-ázsiai Bukharában (Khoraszán tartomány) született 810-ben, és 870-ben hunyt el Khartankban. Mivel nagyon fontosnak tartotta a hadiszok összegyűjtését és azok hitelességének vizsgálatát, szigorú feltételeket állított fel a hadiszok elfogadásához. Így több mint tizenhat éven át utazott, hogy összeszedje a hadiszokat, és hogy adatokat gyűjtsön a hagyományozókról. Kutatómunkája során elvégezte a hiteles és hiteltelen hadiszok elkülönítését, és tisztázta a hagyományozók megbízhatóságát és hitelességét. 600 000 hadíszot gyűjtött össze azokon a településeken, ahol tudósokra lelt, több mint 1000 hadísztudóssal találkozott, akikkel eszmecsere folytatott a hadiszokról, és ebből a hatalmas mennyiségből választotta ki a leghitelesebbeket, 7397-et, ismétlések nélkül 2602-öt. Ezeket híres művében, az *Al-Dzsámi’ al-Szahib al-Musznaḍ min Hadisz Raszúl-Allah* (*sẓalla Allahu aleihi wa sẓallam wa Sẓunanibi wa Ejjámibi* (röviden *Al-Dzsámi’ asz-Szahib – A hiteles gyűjtemény*)) című kötetben közölte. A kötetet úgy tartják számon, hogy ez a leghitelesebb könyv Allah könyve után. Ld. Al-Bukhári és Muszlim tudósokról. In: *Magyarországi Muszlimok Egyháza*. <https://islam.com/hittan/a-hagyomanyokrol/item/1722-al-bukhari-esmuszlim-tudosokrol> (2023. aug. 30.).

a tekintetben különbséget kell tennünk a városi és vidéki felfogás között. Ennél a résznél fontosnak tartom megkülönböztetni a hivatalos, tradicionális iszlám és a népi vallásosság álláspontját. A transzcendens élmény iránt tanúsított vágyakozás a muszlim hívők esetében is erőteljes, és ebbéli törekvésük megvalósulását a szentnek hitt vagy vélt személy közbenjárásával kívánják elérni.

De vajon mit mondott Mohamed próféta különféle típusú kultuszok vonatkozásában? Annemarie Schimmel a következőt fogalmazza meg erről:

„[Mohamed] visszautasította a személyéhez fűződő legendákat, és megtiltotta a személyéhez kapcsolódó kultuszt, mert úgy vélte, hogy ő maga csupán egyetlen csodás eseményt élt át, éspedig a Korán átadását az emberek számára.”²¹

Majd pedig az alábbi hadísrészletet idézi a különleges személynek kijáró kultusszal kapcsolatban:

„A korai misztikusok valószínűleg úgy vélték, hogy az Isten iránt érzett szeretetük már nem adott helyet a Próféta iránti szeretetnek. »Egy éjjel, álmomban megjelent a Próféta. Szeretsz-e engem? – kérdezte, mire én a következő választ adtam: Bocsáss meg, ám az Úr iránti buzgó szeretetem nem teszi lehetővé, hogy bárki más iránt is szeretetet érezzek. Erre a Próféta e szavakkal felelt: Aki Istent szereti, az irántam is ezen érzelmeket táplálja.«”²²

Meglátásom szerint a két utóbbi idézet is jól rávilágít arra, hogy az iszlámban is voltak megosztó nézetek a vallásos tisztelet, a kultusz gyakorlata kapcsán.

Kevés kivétellel a szentkultusz szinte minden muszlim vallású országban bevett gyakorlat. Kivételt képez Szaúd-Arábia, Kuvait és Jemen, ahol a vahnábizmus²³ jelentős követőkre talált mind a síták, mind a szunniták körében. Mivel a *haddzs*, a kötelező zarándoklat egyik célpontja a szaúd-arábiai Mekka, a vahnábita irányzat nem veszi jó néven a tőle eltérő iszlám irányzatok szertartásait, és a zarándoklatok alatt erősen korlátozzák a sírok kultikus jellegű látogatását. A vahnábita irányzatot követő országokban úgy igyekeznek elkerülni a szentek kultuszának gyakorlását,

²¹ Schimmel, Annemarie: *Mystical Dimensions of Islam*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 1975, 213–214.

²² Schimmel, Annemarie: *i. m.* 214., ahol Fariduddin Attar *Tadhkirat al-auliya* című hagiográfiái gyűjteményéből idéz (T 2:41). Fariduddin Attar: *Tadhkirat al-auliya*. Edited by Reynold A. Nicholson. 2 vols. 1905–1907. Reprint. London and Leiden 1959-es kiadása alapján.

²³ A vahnábizmus (vagy vahnábizmus) mozgalma a 18. században terjedt el. Alapítója Abdul Vahnáb (arabul Muhammad ibn Abd Wahháb; 1703–1792) volt, aki tanításaival szembe fordult a szúfikkal, és az iszlám radikális megtisztítását tűzte ki célul, s hogy meggátolják a szentkultusz bármilyen formáját, megsemmisítették a Próféta és rokonai, illetve a zarándokhelyek síremlékeit. Napjainkban Szaúd-Arábia a vahnábizmus központja.

hogy a sírt fedő követ a föld felszíne alá helyezik, s így nincs mód a szentnek tartott személyek sírjainak gondozására.

Releváns és további kutatásra érdemes kérdéskör, hogy milyen tényezők járultak hozzá a szentek iránti tisztelet kétféle felfogásának kialakulásához. Eddigi kutatásaim alapján azt feltételezem, hogy ebben a tekintetben az iszlám istenképnek is lehet szerepe, amely nem egy szerető, megbocsátó és a teremtményeit óvó Teremtőt láttat. Emiatt a hívők úgy fordulnak a szent emberekhez, mint közbenjárókhoz, mivel kicsinységük tudatában elképzelhetetlennek tartják az Allahhal való személyes kapcsolat lehetőségét is.

Azt a tényt sem szabad elfeledni, hogy a vallás tekintetében az iszlám nem differenciálja a privát és a társadalmi szférát.

Az imatípusok és a Fátíha

Az iszlámban két típusú ima létezik: az első a kötelező, naponta öt alkalommal végzendő *szalát*, illetve perzsa nyelven *namaz* néven jelölt ima; a második pedig az előírt kötelező imák melletti könyörgések.

A kötelező imák

A kötelező imádkozás előtt rituális tisztálkodást kell végezni, mert ennek elmaradása esetén az ima nem érvényes. A tisztálkodásnak két formája ismert: az első a *vudú*, amely a fej, az arc, a kéz, a kar és a lábfej folyó vízben való megmosását, a haj megnedvesítését foglalja magában. Tisztátalan állapotban, amelyet az illemhely használata, szexuális együttlét okoz, nagyobb rituális tisztálkodást szükséges elvégezni, amely az egész test megmosát jelenti, beleértve a haját is. Ennek a neve *guszl*.

A rituális tisztálkodásnak nem csupán fizikai jelentősége van. A külső tisztálkodás rituáléjának a lelki megtisztulás érdekében is kell történnie. Al-Gazáli ezt tanítja a mosakodás alatti imádkozással kapcsolatban: „Ha egy ember elmondja összes imáját a tisztálkodás alatt, bűnei eltávoznak teste minden részéből, és egy pecsét kerül a megtisztulásra.”²⁴

A nem kötelező imák

A nem kötelező, azaz önként vállalt imádságok közül az első a *jumu'ab* ima, amelyet péntekenként szokás elmondani közösen a mecsetben, és a *sunnah* imádság, amelyet a próféta egész élete során elimádkozott. Ezek mellett léteznek még

²⁴ Watt, W. Montgomery: *The Faith and Practice of al-Ghazali*. George Allen & Unwin Ltd., London 1953, 97.

a *nafl* imádságok, amelyek különböző, *rak'abnak* nevezett és mozdulatokkal összekapcsolt imaegységekből állnak. Vannak még a *du'a* nevű esdeklő imádságok. Ezeket gyakran mondják valamely szent közbenjárása érdekében, de éjszakai csendes imaként vagy virrasztás alkalmával is.

Fontos még megemlítenünk a *dhikr* (*džirk* vagy *žirk*) könyörgéseket, amelyek Allah tulajdonságainak, illetve a hozzá kapcsolódó kifejezéseknek ritmikus és ismétlődő recitálását vagy gondolatban történő felsorolását jelentik. A *dhikr* főleg a meditációs elmélkedések során gyakorolt imatípus.

Fátíha-imádság

Az imák ismertetése során nem mellőzhetjük a szentkultuszhoz szorosan kapcsolódó, a tiszteletnek örvendő szentek sírjánál recitált imádságokat sem. A Fátíha-imádság elmondása fontos részét képezi az elhunyt sírjánál gyakorolt szertartásnak. Ehhez a szent holttestének fizikai közelsége is szükséges. Az ima mondása a karok felemelésével és széttáráásával kezdődik úgy, hogy az imádkozó előbb felfele fordítja tenyereit, majd pedig arcára helyezve könyörög Allahhoz az eltávozott szent érdekében.²⁵

Összességében elmondhatjuk, hogy az ima az iszlámban is központi szerepet kap. Könyvtári kiadvány foglalkozik az imaélet kérdéseivel, a mintegy huszonöt imatípussal és a különböző, az imádságok formái teljesítését akadályozó élethelyzetekben alkalmazandó szabályokkal.²⁶

A megnyitó (1:1–7)

- 1 „Alláh, a könyörület és az irgalmas nevében.
- 2 Dicsőség Allahnak, a teremtmények Urának,
- 3 a könyörület és az irgalmasnak,
- 4 aki az Ítélet Napját uralja!
- 5 Néked szolgálunk, és hozzád fordulunk segítségért.
- 6 Vezess minket az egyenes úton,
- 7 azoknak az útján, akik iránt kegyesnek mutatkoztál,

²⁵ A források itt nem fogalmaznak egyértelműen, mivel egyes esetekben nem az „érdekében”, hanem a „névében” fordítást nyújtják. Irfan Moeen Khan azonban egyértelművé teszi a kérdést, amikor tanulmányában kifejti, hogy az imamozdulatokat a hívők a szent közvetlen segítségével érdekében is végzik a szent sírjánál. Khan, Irfan Moeen: *Re-centering the Sufi Shrine: A Metaphysics of Presence*. Walter de Gruyter, Berlin–Boston 2023, 31. Renald, John: *Friends of God: Islamic Images of Piety, Commitment, and Servanthood*. University of California Press, Berkeley 2008, 164.

²⁶ Syed, Amjad R. M.: *Islamic Perspectives on Prayers and Coping with Sickness*. Islamic Society of Northern America, Mississauga, Ont. 2002.

s ne azokén, akiket haragvásod sújt,
sem a tévelygőkén.”²⁷

A megnyitó című 1. szúra a legelőkelőbb, legfontosabb helyet foglalja el a muszlim liturgiában. Nem véletlen, hogy ennek a szúrának huszonöt más elnevezése van. Olyan címekkel találkozhatunk még, mint például *Az Írás veleje* vagy *A Korán veleje*, amelyeket a 13. századig használtak. Keletkezése az első mekkai korszak végére tehető. Ezt erősíti meg Richard Bell is, aki a szúra fontosságának kialakulását a Kr. u. 623. év végére, esetleg 624 elejére teszi.²⁸ Fontossága kétségtelen, mivel a hagyomány szerint Mohamed hitelesítette és szentesítette, és a szövegén semmilyen változást nem hajtottak végre az azóta eltelt majdnem másfél ezer esztendő alatt.

Simon Róbert megjegyzi, hogy az 1. szúra már elejétől fogva liturgikus szövegnek készülhetett, és mind nyelvezetében, mind stílusában a zsidó és keresztyén tradíciókban gyökerezett. Példaként hozza fel, hogy a második ája „dicsőség Allahnak” (al-ḥamdu li’llāhi) formulájának szír és újtestamentumi párhuzamai vannak.²⁹

A legkorábbi közösségi imát a Korán 73., *A beburkolózott* című szúrájában olvashatjuk, amelyben a korai muszlim közösség Mekkában tartott éjjeli imádságáról van szó.

A temetési imádság

Az iszlám különös tiszteletet tanúsít mind az élő, mind az elhunyt muszlim irányában. A temetési imádság, a *janaʿzah* áldáskérés az elhunyra, és egyben bűneinek megbocsátásáért mondott könyörgés is. A temetési imádság elmondása a közösség feladata, amelyet az imám végez. A könyörgés négy rövidebb részből áll. Az első rész a nyitó könyörgés, amely így szól:

„Dicséret és dicsőség Allahnak. Legyen áldott a neve. Hatalmas az ő felsége. Nincs más isten, csupán ő.”³⁰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

²⁸ Umm al-Qurʾān. Simon Róbert: *A Korán világa*, 13. Bell, Richard: *The Qurʾān: Translated with a Critical Re-arrangement of the Surahs*. T. & T. Clark, Edinburgh, Vol. I. Surah I–XXIV, 1937, Vol. II, Surah XXV–CXIV., 1939 (repr.1960), 22.

²⁹ Simon Róbert: *A Korán világa*, 14.

³⁰ As-Sawwaf, Sheikh M. M.: *Muslim Prayer Book*. Al-Falah Foundation, Cairo 2001, 122.

A második rész ekképpen hangzik:

„Urunk, imádkozz Mohamedért és az ő családjáért, amiként az tetted Ábrahámért és az övéiért. Add áldásodat Mohamedre és családjára, miként adtad áldásodat Ábrahámra és családjára e két Világon. Te, aki a legmagasztosabb magasztalásra vagy méltó. Te, a legcsodálatosabb!”³¹

„Urunk, áld meg az élőket, a holtakat, a jelenlévőket és az úton lévőket, fiataljainkat és időseinket, a férfiakat és a nőket. Uram! Kiknek te adtál életet, add, hogy muszlimként éljenek, s akik halálát te rendelted el, add meg nekik a hit kegyelmét!”³²

A temetési imádság pedig ekképpen zárul a jelenlévők egyéni imájával:

„Urunk! Ne vedd el tőlünk azon kegyet, amelyben az itt elhunyt a te akaratodból részesült. Ne tégy ki minket a kísértés bűnének, bocsáss meg nekünk, és bocsáss meg neki is!”³³

A péntek délelőtti ima

A közös, péntek délelőtti ima, amelyet a mecset sejkje vezet, a következő részekből áll:

1. bevezető ima;
2. félórás, közéleti kérdéseket boncolgató prédikáció;
3. tízperces, erkölcsi kérdésekkel foglalkozó prédikáció;
4. délben elmondandó közös ima.

Az imák szövegei pontosan meghatározottak, a Korán-passzusok azonban változnak.³⁴ A korai közösségek imáiban egyes szúrák az „Áldott az” szavakkal kezdődtek (25:1–2; *al-Furqān*), amely feltétlenül a keresztény mintára utal.

³¹ As-Sawwaf, Sheikh M. M.: *i. m.* 122.

³² Uo. 123.

³³ Uo.

³⁴ A *Britannica* egyik magyarázata szerint a Korán arab szó a szír *qeryān*-ből származik, és jelentése: *olvasmány, szavalt, felelet, recitáció*. Ezzel szemben egy másik magyarázat szerint az arab *qaraa* szóból származik, melynek jelentése: összeállít, összegyűjt. Egy másik magyarázat a *qarana* szóval hozza kapcsolatba, melynek jelentése: kapcsolat, esetleg összhang. Itt arra utalnak, hogy a betűk isteni sugallatra kapcsolatba lépnek egymással, e kapcsolatból szavak születtek, melyekből versek, majd nagyobb egységek, melyek végül a Korán szövegévé formálódtak. A *qiraat* szóra való visszavezetés a következő lehetséges magyarázat. E szó jelentése: *olvasmány, szavalt*. Omaar, Rageh: *Islam Book: Big Ideas Simply Explained*. Dorling Kindersley Ltd., New York 2020, 67. A Koránt évtizedekkel Mohamed halála után állították össze. Amint ezt a 10. lábjegyzetben említettem, összeállítása Oszmán ibn Affān nevéhez fűződik. A *József* című szúra (12, 2). *arab Koránról* tesz említést, de itt természetesen csupán arab írásról, olvasmányról lehet szó.

„Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.

Áldott az, aki al-Furqānt küldött le az ő szolgájának, hogy intés legyen az a teremtményeknek.

Az, akié az egek és föld országlása és [aki] nem nemzetett fiúgyermeket és nem volt társa az országlásban és megteremtett minden dolgot és akarata szerint határozott róluk.”

Az országlás című szúrában pedig ezt olvashatjuk (67:1–3):

„Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.

Áldott legyen az, akinek a kezében van az országlás. Ő mindenk fölött hatalmas, aki megteremtette a halált és az életet, hogy próbára tegyen benneteket, ki munkálkodik a legjobban? Ő a hatalmas és a megbocsátó, aki hét égboltot teremtett egymás fölé. Nem látsz egyenetlenséget a könyörületes teremtésben. És nézd meg még egyszer! Látsz-e vajon repedést?”

A mekkai és medinai szúrák összehasonlításakor a következő általános megállapításokra jutunk: a mekkai szúrák a szóbeliség jeleit viselik magukon, amelyet az azonos fordulatok gyakori ismétlődése, illetve a prózai szövegekben található rímes sorok mutatnak, és fontos megjegyezni a „te” és „ti” megszólítású imák megjelenését is.

A medinai szúrákban eltűnnek a rímek, ismétlődések, és a rövid, költői mondatokat bonyolultabb nyelvtani szerkezetű, értekező jellegű szövegek váltják fel. A „te” és „ti” megszólítások helyébe a többes számú „mi” kerül, amely arra utal, hogy itt már nem beszélhetünk az Isten és az ember közti párbeszédéről. A medinai szúrák szerkezetét kezdetben az jellemezte, hogy a rövid, himnikus bevezetést követően különböző témák következtek megfelelő tagolásban, később viszont szerteágazó tematikát boncoló, társadalmi kérdésekkel, törvénykezéssel foglalkozó beszédek lettek.

Az imádkozás ortodox fizikai formái

„Ti hívők! Ha elhangzik a hívás a pénteki istentiszteletre, akkor siessetek Allah megemlékezésére, és hagyjátok a kalmárkodást. Ez jobb nektek – ha tudásotok van.” (62:9)

Az ima, amelyet a napi öt imádkozás formájában kell gyakorolni, az iszlám vallás öt pillére – hitvallás (*śahāda*), ima (*śalāt*), adakozás (*śakāt*), böjt (*śaum*), mekkai zarándoklat (*ħaddż*) – közé tartozik. Végezhető állva, ülve, leborulva és meghajolva.³⁵

³⁵ *A tehén* – 2:238: „Tartsátok be az istentiszteleteket, és [különösen] a középsőt, s álljatok [az istentisztelet közben] áhítatosan Allah előtt!”

A nők – 23:1–2: „Boldogok a hívők, akik istentiszteletükben alázatosak...”

A helyes és Istennek tetsző imák kritériumai

Megfelelő időben („Az istentisztelet meghatározott időkből megszabott előírás a hívőknek!” 4:103);

- a) *fadzsir*: hajnalhasadáستól napfelkeltéig; két imaegységből, azaz rakából³⁶ áll;
- b) *dohor* (*džubr*, *žubrt*): déli ima, amikor a Nap elhagyja a zenitét, és addig tart, amíg az árnyék hossza el nem éri az árnyékadó test hosszát; négy rakából áll.
- c) *aszar*: délutáni ima, amelynek ideje az árnyék hosszának az árnyékadó test hosszával való megegyezésétől a napnyugta kezdetéig tart; négy rakából áll;
- d) *magrib*: naplementi ima, amelyet akkor kell elkezdni, amikor a nap teljesen eltűnik a nyugati látóhatáron, és az alkonypír teljes eltűnéséig tart; három rakából áll;
- e) *isá*: esti ima, amely az előző ima végétől az éjszaka feléig tart; négy rakából áll.

Az ima menete

1. Az imádkozó a Kába felé fordul, két kezét váll- vagy fülmagasságig emeli, és *Allahu akbart* mond.
2. Ezt követően jobb kezét a balra helyezve a mellkasára teszi. Előre tekint, és a leborulás helyére szegezi tekintetét, majd elmondja a következő imanyitó fohászt: „Magasztos vagy, ó Allah! S az irántad való hála által áldott a te neved, s magasságos a hatalmad, nincs más isten rajtad kívül.” Ezt követően pedig elmondja a Korán nyitó szúráját, a Fátihát, majd idézhet még egy rövid szúrát vagy áját.
3. Újra felemeli kezét, és ismét *Allahu akbart* mond, majd kissé meghajol.
4. Meghajolva térdére teszi kezét, ujjait szétnyitja, könyökét pedig távol tartja törzsétől, majd háromszor elmondja a következőt: *Szubbhane rabbiel azim!* – „Dicsőség a hatalmas Uramnak!”
5. Az imádkozó felegyenesedik, kezét vállá vagy füle magasságáig emeli, és a következőket mondja: *Szemia-llahu limen hamidah! Rabbana va lakal hamd!* – „Allah hallja azokat, akik magasztalják őt! Istenünk, tiéd a dicsőség és a hála.”
6. Ezután újra *Allahu akbart* mond, és leborul. Hét tagra kell leborulni: a homlokra, az orra, a két térdre, a kezekre és talppárnákra. A kéz ujjai a Kibla felé

³⁶ Az arab *raka* jelentése: *imaegység*. Többes számban: *rakát*. A napi öt ima különböző számú rakából áll.

kell nézzenek. Leborulva a következőket mondja: *Szubbana rabbijal alá.* – „Dicsőség a magasságos Uramnak.”

7. Felemelkedik, és ülőhelyzetet vesz fel, s eközben *Allahu akbart* mond. Bal lábfejét maga alá fordítja, és ráül, a jobb lábfeje viszont behajlított lábujjakkal áll. Bal kezét bal térdén, a jobbát a jobbon tartja, majd háromszor mondja el lassan: *Rabbi gfrli, igfir li!* – „Uram, bocsáss meg, bocsáss meg nekem!” Rövid szünet után ismét *Allahu akbart* mond, és a földre borul – és ezzel befejeződik az első rakát.
8. Feláll, közben *Allahu akbart* mond, és elkezd a második rakát *A megnyitó (Fátíha)* szúrával, amelynek recitálása után egy másik rövid szúra kötelező, és megismétli, amit az első raká során tett.
9. Miután befejezi a második rakát is, az imádkozónak ugyanabban a helyzetben kell ülnie, mint a két leborulás között, és el kell mondania a Tasahud első részét: „(Hálás köszöntések szálljanak Allahoz és (minden) imádság és (minden) jószág. Béke legyen veled, ó, Próféta, és Allah kegyelme és Allah áldásai. Béke legyen mindannyiunkkal és Allah igaz szolgálival. Tanúsítom, hogy nincs más (igaz) isten, csak Allah, és tanúsítom, hogy Mohamed az ő szolgálója és küldötte.)” A Tasahud recitálása közben öklét összeszorítja, mutatóujját a Kibla irányába tartja, a hüvelykujját a középsőhöz érinti, vagy kört formál velük.
10. Ha az ima kettőnél több rakából áll, akkor a Tasahudnak csak az első részét kell recitálnia, majd felállva a kezét váll- vagy fülmagasságig emelve *Allahu akbart* kell mondania, s úgy folytatnia az imádkozást, hogy a többi raká során már csak a Fátihát kell elmondania. Az utolsó raká után ülve kell maradnia, és a Tasahudot teljes egészében kell elmondania. Ekkor a bal lábfejét már a jobb lábszára alá ajánlatos tennie.
11. Az imádkozó úgy fordítja jobbra a fejét, hogy lássa jobb vállát, és ezt mondja: *Asszalamu alejkum va rahmatullah!* – „Alláh békéje és kegyelme legyen veletek!” Ezután úgy fordítja balra a fejét, hogy lássa a bal vállát, és megismétli az előbbi mondatot.

Ügyelni kell arra, hogy az imádkozó teljesítse az ima kötelező elemeit. Ha egy imaegységet rosszul mond el, azt meg kell ismételnie.

Párhuzamot természetesen nem lehet vonni, ám a római katolikus egyház tanait híven követő hívek rózsafüzér-imádságát is szigorú, pontos előírásokhoz kötött menet szerint kell mondani, a tévedéseket pedig az adott imarész megismétlésével lehet helyrehozni.

Az imát a következő esetek teszik érvénytelenné:

1. ami érvényteleníti a mosakodás rítusát, érvénytelenné teszi az imát is (bélgáz, vizelet, széklet, kivéve beteget), és ha ez áll fenn, köszönés (*teszlim*)³⁷ nélkül kell befejezni az imát;
2. evés és ivás ima közben;
3. az imához nem tartozó beszéd;
4. sok mozgolódás;
5. hangos nevetés;
6. tisztátalan nő elhaladása az imádkozó előtt;³⁸
7. az ima bármely részének szándékos elhagyása;
8. az ima bármely feltételének szándékos elhagyása;
9. az ima sorrendjének szándékos felborítása;
10. az imádkozásra való tudatos törekvés elmulasztása.

Az imádkozást lehetőleg közösségekben kell gyakorolni, mivel Mohamed szerint a közösségi ima huszonzétszer többet ér az egyéninél.³⁹ Az imádkozás helye a mecset, amely az arab *meszdzsid* szóból származik. Ennek jelentése: *a leborulás helye*. A dzsámi szó a *dzsama'á* szóra eredeztethető vissza, amely az *összegyűjtött* szóból származik.

Iszál-i szaváb

Az *iszál-i szaváb* szertartást „érdemátadásként” fordíthatjuk, amelynek során a Fátíha recitálásával úgynevezett érdem- és jutalomátadás (*saváb*) következik be, amit „lelki alamizsnaosztásként” a holtért, de akár élő személyért is fel lehet ajánlani Allahnál. Ennek a szertartásnak pontos időpontjai vannak, tehát kötöttek: az elhunyt személy halálának napjától számított harmadik (*szojém*), tizedik (*dasván*) vagy a negyvenedik (*csálisván*) napon lehet tartani.

Erdemszerzéseként más kegyes cselekedetek elvégzése is alkalmas a jutalom-szerzésre. Ilyen lehet például Allah imádatának többszöri szóbeli kinyilvánítása

³⁷ A *teszlim* a szalát befejező része, amelyben a következő hangzik el: *As-salámu 'alaikum warahmatu-llahi* – „Isten békessége és áldása szálljon rád”.

³⁸ Ez a kitétel csupán a hanbalita vallásjogi iskola előírásában szerepel.

³⁹ Ez a megállapítás Muhammad al-Bukháritól (810–870), a 9. században élt imámtól és iszlám jogtudóstól származik. Al-Bukhári: gyakran Bukhári imám megnevezéssel találkozhatunk személyével. A mai Üzbegisztán területén, Buharában született. Már fiatalon is a hásziszok tanulmányozásával, összegyűjtésével foglalkozott, és ezt a munkát 846-ban *Sahih al-Bukhári* címmel állított össze. Műveit angolra lefordították és hadíszmagyarázatokkal látták el: *Sahih al-Bukhari: English Translation and Explanatory Notes*. Based on the Urdu work Fadl al-Bārī by Maulana Muhammad Ali. Vol. 1: Parts 1–7 of Sahih al-Bukhari Covering the fundamentals of Islam. Rendered into English by Maulana, Aftab-ud-Din Ahmad and Aziz, Zahid: Ahmadíyya Anjuman Lahore Publications, U. K., Wembley 2019.

(*'ibadát*), a böjtölés (*szaum*),⁴⁰ a zarándoklat (*haddzs*), jótékonykodás, adakozás (*zakát*).⁴¹

Általánosságban elmondható, hogy az *iszál-i szaváb* mint fogalom a holtak és élők közti kapcsolatra vonatkozik. Azon kegyes cselekedetek összessége, amelyek által oly érdemeket lehet szerezni akár a holtak lelke számára, akár egy élő személy részére, amely túlvilági sorsát is befolyásolhatja. A holtak haláluk pillanatában a *barzakb* állapotába kerülnek, amely egy fázist, egy szakaszt jelöl, és a halál utáni és feltámadás előtti időszakot foglalja magában.

Az iszlám felfogása szerint az ember minden vallásos indítatásból végrehajtott cselekedete (*al-'amal*) érdemként jelenik meg. Allah megjutalmazza az erényes cselekedeteket, a bűnök azonban, még ha csupán kifogásolható tettek is, felszítják haragját, ami viszont idővel csitulhat.

Meglátásom szerint az *iszál-i szaváb* gyakorlatában a személy felelőssége tekintetében merül fel a legnagyobb teológiai kétely. Az iszlám felfogása szerint a személyes felelősség élete során érint minden egyes hívőt, az *iszál-i szaváb* gyakorlata pedig éppen ezen teológiai doktrínának mond ellent, ugyanis ennek alapján az élők meg tudják változtatni a földi életből elköltözötték Alláh előtti státuszát. Ez pedig *sirké*, megbocsáthatatlan bálványimádás.⁴²

A közbenjárással kapcsolatos gondolatmenetben feltétlenül ki kell térnünk a halottak esetleges közbenjárásával kapcsolatos polémiákra is. Ez szintén igen megosztó kérdés az iszlám vallástudomány terén. A tradicionális iszlám egyértelműen elutasítja ezen feltevést. Azonban a szunnita iszlámon belül is létezik egy jelentős reformirányzat, a *debándi*, amely az észak-indiai, Uttar Pradesh Deoband városáról kapta a nevét. Ez az irányzat különösen Pakisztánban, Indiában, Bangladesben, Afganisztánban, valamint a brit és dél-afrikai muszlim közösségekben képvisel erőt. Tagjai érvényesnek és követendőnek tartják az élő személyek holtakért mondott imáját, viszont hevesen és ellentmondást nem tűrve utasítják el a holtak esetleges közbenjárását az élők érdekében.⁴³

⁴⁰ A Koránban a 2:185-ben olvashatjuk a böjtre való felhívást. A böjtöt a 44:3–4 is megemlíti, de itt csupán a ramadán egyik éjszakájáról, az áldott éjszakáról van szó a 3. és 4. ájában. A böjt megszakítható. Ebben az esetben kötelező böjti nappal pótolni, és ezt bármikor meg lehet tenni.

⁴¹ Padwick, Constance E.: *Muslim Devotions: A Study of Prayer-Manuals in Common Use*. Society for Promoting Christian Knowledge, London 1961, 96.

⁴² A *társítást* jelentő *shirké* vagy *isrák* általánosságban a politeizmussal kapcsolatos bűnökre vonatkozik. 4:36.48. E témát részletesen tárgyalja Abdul-Rahman, Muhammad Saed: *Polytheism and Its Different Forms*. Islam: Questions and Answers, vol. 5. MSA Publications Ltd., London 2003.

⁴³ Tayyab, Qari Muhammad: *The Tradition of the Scholars of Deoband*. Turath Publishing, London 2022, 66.

A shirk témakörében gazdag szakirodalom született. Az egyik ilyen vonatkozású kézikönyvben a témámhoz szorosan kapcsolódó anyagra leltem, amely az elhunyt sírjánál gyakorolt imádkozáshoz nyújt egyértelmű eligazítást. A könyv szerzőjéhez, Muhammad Saed Abdul-Rahmanhoz sokan fordultak a shirk témaköréhez kapcsolódó kérdéseikkel, ő pedig típusuk alapján külön alfejezetekbe foglalta válaszait, és a szentnek vélt elhunytak sírjánál gyakorolt imádkozások tekintetében a következőket javasolja salamoni döntésként: ha valaki a halotthoz imádkozik, az shirknek tekinthető, ha pedig azt kéri, hogy a Próféta járjon közben Allahnál, az nem tekinthető a muszlim által elkövethető legnagyobb bűnnek.⁴⁴

A zíjárat

Számos tudományos vita bontakozott ki a sírlátogatás, a szentisztelet eredetéről, annak mikéntjéről és a muszlim fejedelmeknek a kérdéssel kapcsolatos állásfoglalásáról. A *zíjárat* legkorábbi gyakorlata a Mohamed személyéhez kapcsolódó kultusz volt, akinek legutolsó lakhelye s egyben végső nyughelye is fontos imádkozási helyé vált a halála utáni 2. évszázadtól.⁴⁵ Amint személye egyre nagyobb súllyal bírt, úgy kaptak egyre nagyobb kultikus jelentőséget a hozzá kapcsolódó helyek, személyek és tárgyak is. Így nem meglepő, hogy végső nyughelye „szent státuszra” emelkedett, s ezt a hívők tömegei látogatták és látogatják mind a mai napig. A nagy szunnita tudós, Abu Hámid al-Ghazáli a Mohamedhez köthető hadíszt idézve bizonyítja e gyakorlat létjogosultságát: „Aki Allah kegyét és jutalmát áhítván meglátogat Medinában, annak érdekében tanúként közbe fogok járni nála a feltámadás napján.”⁴⁶

Al-Ghazáli különösen fontosnak tartotta bemutatni Mohamed természetfeletti képességeit, amelyeket különösen két egymáshoz kapcsolódó rendkívüli uta-

⁴⁴ Abdul-Rahman, Muhammad Saed: *i. m.* 81–82.

⁴⁵ Mohamed sírja Medinában található az Al-Masjid al-Nabawi mecsetben, amely utolsó feleségének, Aishának lakhelye fölé épült. Aisha 610 környékén született. Apja Abu Bakr (az iszlám első rasídún kalifája (573–634), akit Khadidzsa 620-ban bekövetkezett halála után ajánlott fel apja a Mohameddel kötendő házasságra. Emiatt támadások érik Mohamedet: gyermekházassággal vádolják. A vád viszont alaptalan volt, ugyanis 620-ban csupán a *nikabra*, vagyis a házassági egyezményre került sor, azaz még nem elhált házasságról volt szó (*ratum sed non consummatum*). A házasság elhálására a Medinában való megtelepedés második évében, 624-ben került sor, amikor Aisha már a 15. évében járt, és az elfogadott szokás szerint az ilyen korú lányokat már házasságra alkalmasnak tekintették.

⁴⁶ Al-Ghazzālī: *The Remembrance of Death and the Afterlife – Kitāb Dhikr al-mawt wa-māba‘dahu. Book XL of The Revival of the Religious Sciences, Iḥyā’ ‘ulūm al-dīn*. The Islamic Texts Society, Cambridge 1989, 113.

zás támasz alá: az *iszrá*, az éjjeli utazás és a *mirádzs*, a mennybe való felemelkedés.⁴⁷ E két látogatás a népi iszlám és a szúfi figyelmének középpontjába került.

Éjszakai utazását a Korán *Az éjszakai utazás* szúrája (17:1) írja le:

„Dicsőség annak, aki éjszaka utazást tett az ő szolgájával a Szent Mecsetből az igen távoli mecsetbe,⁴⁸ amelynek megáldottuk a környékét, hogy mutassunk neki a jeleinkből! Bizony, ő az, aki [mindent] hall és lát.”

A hagyomány szerint Mohamedet Gábriel (Dzsibríl) angyal kísérte egy égi papíra hátán Jeruzsálemig, ahol a korábbi próféták, Ábrahám, Mózes és Jézus gyülekezetében imát vezetett. A kultikus tisztelet újabb eleme pedig Mohamed születésnapjához⁴⁹ kapcsolódott.

A szúfi sírok és síremlékek látogatása közismert tény az egész muszlim világban, bár elfogadottsága nagyon eltérő. Az ilyen jellegű zárándoklatok arab neve: *zjárát* vagy *zjárá*, Pakisztánban és Észak-Indiában pedig *bázirí*, amelynek jelentése: *jelenlét*.

A zjárathoz hozzátartozik a kontemplatív szemlélődés (*nazar-i karam*).⁵⁰ Ennek során a hívők csendes elmélkedést folytatnak a szúfi sírjánál. A szemlélődő elmélkedés célja a szent aktív közbenjárásának elérése. Közhiedelem, hogy ezek a szent helyek hozzáférést biztosítanak az isteni jelenléthez a közönséges hívők számára.

Mircea Eliade szerint általánosságban, tehát nem kiemelve, hanem csupán hangsúlyozva az iszlám számára fontos lokációkat, a szent helyek három elsődleges és alapvető funkcióval szolgálnak a hívők számára. Az első és legfontosabb, hogy ezeken a helyeken az imádkozó kapcsolatba léphet Istennel. Ez történhet ima, rituális szertartás vagy egyes vallások esetében az adott isten vagy istenségek bármely művészi ábrázolásával való kontaktus keretében. Az iszlám esetében az első két lehetőség jöhet szóba. A második funkciójuk az, hogy ezeken a szent he-

⁴⁷ Az *iszrá* és a *mi'rádzs* Mohamed éjszakai látomásának két része. Az *iszrá* Mohamed éjjeli látogatása az Al-Aqsa mecsetbe, a *mi'ráj* pedig a mecsetből a mennybe való felemelkedésének látomása.

⁴⁸ „[...] »az igen távoli mecset« a vers keletkezése pillanatában a kortársak számára valaminő égi szentélyt, az »égi Jeruzsálemet« jelenthette, [...] és csak később – a betoldás is lehetővé tette az új értelmezést (az ommajjáda korban), Mekka jelentőségét csökkentendő – jelölte mind kizárólagosabban az »égi Jeruzsálem« helyett a valóságos Jeruzsálemet. Ekkor alakulhatott ki az a legenda, miszerint Mohamed csodálatos éjszakai utazást tett Mekkából Jeruzsálembe egy fantasztikus hátasállaton [...]” Simon Róbert: *A Korán világa*, 255.

⁴⁹ Mohamed 571 áprilisában, az iszlám naptár harmadik Mawlid vagy Maulid hónapjának 12. napján született.

⁵⁰ A *nazar-i karam* eredeti jelentése: *jóakarát, jóindulat* vagy *kedves odafigyelés*. Meglátásom szerint itt a *csendes, kontemplatív elmélyülés* a leginkább elfogadható fordítás.

lyeken, ahol állandó isteni jelenlét van, biztosítják a vele való találkozást. Az imádkozók pedig azért keresik fel ezeket a helyeket, hogy áldást, gyógyulást, bűnbocsánatot, lelki érdemeket és végül, de legfontosabb célként, üdvösséget nyerjenek. Ezek a helyek végül építészeti emlékek is, ahol a tárgyak, a művészeti alkotások és a zene a vallás legtisztább formáit hivatottak szolgálni.⁵¹

A népi iszlám felfogása alapján a szúfi szenteket egyértelműen és közmegegyezés (*idzsmá*) alapján „Isten barátai”-nak (*avlijá Allah*) tekintik, és ez a megtisztelő megnevezés azt a magas státuszukat is bizonyítja, amelyet a vallási életben töltenek be.⁵²

A szúfik és a szúfizmus

A szúfizmusról, az iszlám miszticizmus eredetéről kevés és egymásnak ellentmondó forrás maradt fenn. A 8. századtól kezdve már találkozhatunk olyan leírásokkal, amelyek követendő példaként ajánlják az aszketizmust, az első szúfizmussal kapcsolatos források pedig 10. századiak. Vannak olyan kutatók, akik szerint a muszlim aszketizmus a keresztyén szerzetesség mintájára alakult ki, mások viszont erősen megkérdőjelezi ezt.²⁷⁴ A szúfikat általában két csoportba szokták sorolni. Az első a „józanok” csoportja, akiknek jelzője arra utal, hogy gondolkodásuk és életvitelük a szigorú iszlám elveket követők számára is elfogadható keretek között maradt. Velük szemben álltak a „mámoros” szúfik, akik hajlottak a mélyebb misztikus átélésre, a transzcendens élményre, és azt vallották, hogy az Allahal való misztikus egyesülés kontemplatív imádság, böjtölés és a szív teljes megtisztítása által érhető el.⁵³

Vallási értelemben a szúfik közbenjárókká váltak Allah és a hívők közt, ez pedig szemben állt az iszlám vallási felfogást képviselő tradicionális nézettel.⁵⁴ Ennek ellenére a szúfi szenteknek az a legfontosabb szerepük, hogy közvetítők legyenek az emberek és Allah között. Allah a Legfelsőbb, aki távol áll az emberektől, és elfoglaltsága miatt is elérhetetlen a közemberek számára. A népi iszlám viszont úgy tartja, hogy halála után a szúfi közel kerül Allahhoz, s így meg lehet kérni, hogy

⁵¹ Eliade, Mircea: *Patterns in Comparative Religion*. Translated by Rosemary Sheed. Bison Books. University of Nebraska Press, Lincoln–London 1996, 100–101.

⁵² Khan, Irfan Moeen: *i. m.* 21.

⁵³ A „mámoros” (gúny)névvel illetett irányzat legelső s talán legvitatottabb személye Abú Jazíd al-Bisztámi (804–874). Ellenségei azzal támadták, hogy egy szintre emelte magát Istennel, holott teopantikus megfogalmazásaiban ő azt kívánta kifejezni, hogy magát teljesen kiüresítve, csakis Allahot tartotta meg lelkében. Halála előtt megkérdezték tőle, hogy hány éves. Erre a hetvennégy éves aszkéta a következő választ adta: négyéves.

⁵⁴ Choudhary, Muhammad Azam: Religious Practices at Sufi Shrines in the Punjab. In: *Pakistan Journal of History and Culture* XXXI, (2010/1), 7.

áldásért járjon közben nála. A népi vallási életet teljes mértékben áthatja a szúfi szentek iránti hitbuzgó szeretet, amely a szentek sírjának látogatásában csúcsozódik ki. A sírlátogatás révén lelki kapcsolat, rokonság (*nisʕbat*) alakul ki a hívő és a jobb létre szenderült szent közt.

A szúfi szentek sírja lehet egy épület központi helyén vagy akár egy fa tövében is. Az épületen belüli síremlékeknek az a közös jellemzője, hogy a koporsó (*tá-bút*) márvány-, kő- vagy faszarkofágban található, amelyet védőkerítés vesz körül, a négyszög alapú épületet pedig boltozat fedi, tehát kupolás mauzóleum. Boltozataról lámpa lóg alá, amely azt jelképezi, hogy a szent életében a prófétai világosság nyilvánult meg. A koporsót zöld vagy fekete lepel fedi, amelyre ezüst- vagy aranyfonallal védelemről, áldásról és irgalomról szóló Korán-idézeteket hímezttek. A helyiségben egy fülke, bemélyedés (*mihrab*) található, amely Mekka irányába mutat.

A hely szentsége nem korlátozódik szigorúan az épület belső részére, hanem a környező területet, növényzetet is szent helyé változtatja. A környező fákra zászlókat, textildarabokat tűznek, egy-egy meghallgatott imáért fakadt hála jeleként.⁵⁵ Ha forrás található a sírhely közelében, gyógyító hatást tulajdonítanak neki. A zarándokok pedig évről évre a mekkai Zamzam-kút vizéből öntenek a forrásba, hogy biztosítsák annak szentségét.⁵⁶ A népi iszlám erősen hisz a szentek erejében, akik csodás cselekedetekre (*karáma*, többbe száma *karámát*) képesek.

A szentnek tartott személyekhez mintegy húsz különféle természetfeletti képességet társítanak. Ezek közül a legfontosabbak a halottak feltámasztásának és a halottakkal, sőt az állatokkal és a fákkal való kommunikáció képessége, a vízen járás, hatalmas távolságok pillanatok alatti megtétele (*iszráʔ*),⁵⁷ az idő megállításának, a természeti erők fölötti uralomnak és a jövőbe látásnak a képessége, illetve az isteni oltalomban való részesedés. Ha a szentek nem is rendelkeznek ezen képességek többségével, elvárják tőlük, hogy Allah kegyelme legyen nyilvánvaló életükben, s hogy szükségükben segítséget, gondjaikban pedig támaszt nyújtsanak.

A szenteknek három fontos feladatot kell ellátniuk: ezek a tanítás és oktatás (*irshád*), a közbenjárás (*shafáʔa*) és az áldásközvetítés (*rahma*). A tanítás nem terjed

⁵⁵ Az imameghhallgatások mellett kérések céljából is szokták a különböző színű szalagokat használni. A síta ásúra ünnepek alkalmából körbehordozott, díszes koporsóra emlékeztető tárgyra is aggatnak szalagokat, amelyekre ráírják kéréseiket, esdeklésük tárgyát.

⁵⁶ E kultikus cselekedetet Muharram hónap 10-én, Ásúra napján kell elvégezni.

⁵⁷ Amint ezt fentebb már említettük, Mohamed éjjeli iszrája (17. súra), amely során Jeruzsálembe repül, ahol Ábráhámmal, Mózeszel és Jézussal találkozik, illetve meglátogatja a hét mennyországot (*mirádʕ*), 621-re tehető. Carole Hillenbrand Illés és Jézus mennybemenetelével hozza párhuzamba e mennyei látogatást. Hillenbrand, Carole: *i. m.* 46.

ki a mély teológiai kérdések megvitatására; a szent emberek (*pírek*) inkább a két másik feladatukra helyeznek nagyobb hangsúlyt.⁵⁸

Egyes nézetek szerint a hagyományos szunnita iszlám nem támogatja, csupán megűri a szentek tiszteletét, a szentkultuszt pedig, amely mélyen beleágyazódott a helyi kultúrába, elnézi. Ez a status quo azonban változhat a növekvő vallási intolerancia miatt. Ugyanakkor a Linda G. Jones tollából származó, állítás kissé el-lentmond az előző mondatoknak, ugyanis ő azt írja, hogy bár számos szunnita muszlim ellenzi a szentek sírjánál gyakorolt szentkultuszt, mégsem tagadják a szentek létét, sőt erősen védik a létezésükbe vetett hitet is, és az általuk végrehajtott csodás cselekedeteket a szunnita iszlám irányadó példáinak tekintik. A szentek kultusza elfogadott gyakorlat a 90%-ában síta Iránban is.

Ugyanezt az álláspontot képviselte Ibn Tajmíja,⁵⁹ aki a 14. században vallásjogi döntést (*fatva*) adott ki, amelyben elismerte a szentek csodás cselekedeteinek valódiságát. Azonban fontosnak tartotta megjegyezni azt is, hogy pusztán a csoda nem egyértelmű bizonyítéka az adott csodát végrehajtó személy szentségének.⁶⁰ Saját olvasatomban szerinte a csoda, bár bekövetkezhet, nem egyértelmű, hogy az valóban köthető-e a szentnek tartott személy nevéhez. Ő a csodát inkább azt Allah kegyének bizonyítékaként fogja fel.

Felhasznált irodalom

- Abdul-Rahman, Muhammad Saed: *Polytheism and Its Different Forms*. Islam: Questions and Answers, vol. 5. MSA Publications Ltd., London 2003.
- Al-Bukhári és Muszlim tudósokról. In: *Magyarországi Muszlimok Egyháza*. <https://iszlami.com/hittan/a-hagyomanyokrol/item/1722-al-bukhari-es-muszlim-tudosokrol> (2023. aug. 30.).
- Al-Ghazzālī: *The Remembrance of Death and the Afterlife – Kitāb Dhikr al-mawt wa-māba‘ dahu. Book XL of The Revival of the Religious Sciences, Ihya’ ‘ulum al-din*. The Islamic Texts Society, Cambridge 1989.
- Ali Abdu-Mawjood, Salahuddin: *The Biography of Zaid ibn Thaabit*. Dar-Us-Salam Publications, Houston 2007.

⁵⁸ Gaborieau, Marc: Powers and Authority of Sufis Among the Kashmiri Muslims in Tibet. In: *The Tibet Journal* 2 (1995/3), 21–30.

⁵⁹ Szunnita muszlim bíró, tudós, hadíszkutató (1263–1328), s mint a hanbalita jogi iskola jogtudósa, mereven elutasította a szentkultusz és sírlátogatások gyakorlatát. Ebből kifolyólag szembe is került kortársaival, és vallási nézetei miatt több alkalommal börtönbe is került. Életrajzát és műveit ld. Rapoport, Yossef – Ibn Taymiyya, Shahab: *Ahmed, and His Times*. Oxford University Press, Pakistan 2015.

⁶⁰ Coello De La Rosa, Alexandre – Jones, Linda G.: *Saints and Sanctity in Judaism, Christianity, and Islam*. Routledge, London 2020, 66.

- Al-Samad, Ulfat Aziz: *Az iszlám és a kereszténység*. Ford. Raid Smadi. International Islamic Federation of Student Organization, Miskolc–Riyadh 1990.
- Amini, Ibrahim: *Prophethood and the Prophet of Islam*. <https://www.al-islam.org/prophethood-and-prophet-islam-ibrahim-amini/number-prophets> (2023. szept. 6.).
- As-Sawwaf, Sheikh M. M.: *Muslim Prayer Book*. Al-Falah Foundation, Cairo 2001.
- Bell, Richard: *The Qur'án: Translated with a Critical Re-arrangement of the Surahs*. T. & T Klark, Edinburgh, Vol. I. Surah I–XXIV, 1937, Vol. II, Surah XXV–CXIV., 1939 (repr. 1960).
- Choudhary, Muhammad Azam: Religious Practices at Sufi Shrines in the Punjab. In: *Pakistan Journal of History and Culture* XXXI, (2010/1), 1–30.
- Coello De La Rosa, Alexandre – Jones, Linda G.: *Saints and Sanctity in Judaism, Christianity, and Islam*. Routledge, London 2020.
- Eliade, Mircea: *Patterns in Comparative Religion*. Translated by Rosemary Sheed. Bison Books. University of Nebraska Press, Lincoln–London 1996.
- Ernst, W. Carl: *How to Read the Qur'an: A New Guide, with Select Translations*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2011.
- Gaborieau, Marc: Powers and Authority of Sufis Among the Kashmiri Muslims in Tibet. In: *The Tibet Journal* 2 (1995/3), 21–30.
- Hillenbrand, Carole: *Az iszlám. Új történeti bevezetés*. History Könyvek. Kossuth Kiadó, Budapest 2016.
- Islamic World*. <https://www.nationsonline.org/oneworld/muslim-countries.htm> (2023. szept. 29.).
- Kettani, Houssani: *The World Muslim Population: Spatial and Temporal Analyses*. Jenny Stanford Publishing, Singapore 2020.
- Khan, Irfan Moeen: *Re-centering the Sufi Shrine: A Metaphysics of Presence*. Walter de Gruyter, Berlin–Boston 2023.
- Korán. A Korán világa*. I–II. kötet. Az 1923. évi kairói kiadás szövegéből fordította Simon Róbert. Szerkesztette Puskás Ildikó. Második, javított kiadás. Helikon Kiadó, Budapest 1994.
- Leeuw, Gerardus van der: *A vallás fenomenológiája*. Ford. Bendl Júlia, Dani Tivadar, Takács László. Osiris Tankönyvek. Osiris Kiadó, Budapest 2001.
- Noegel, Scott B. – Wheeler, Brannon M.: *Historical Dictionary of Prophets in Islam and Judaism*. Scarecrow Press, Lanham–Toronto–Plymouth, UK 2010.
- Omaar, Rageh: *Islam Book: Big Ideas Simply Explained*. Dorling Kindersley Ltd., New York 2020.
- Padwick, Constance E.: *Muslim Devotions: A Study of Prayer-Manuals in Common Use*. Society for Promoting Christian Knowledge, London 1961.
- Rapoport, Yossef – Ibn Taymiyya, Shahab: *Abmed, and His Times*. Oxford University Press, Pakistan 2015.

- Renald, John: *Friends of God: Islamic Images of Piety, Commitment, and Servanthood*. University of California Press, Berkeley 2008.
- Sahih al-Bukhari: *English Translation and Explanatory Notes*. Based on the Urdu work Faḍl al-Bārī by Maulana Muḥamad Ali. Vol. 1: Parts 1–7 of Sahih al-Bukhari Covering the fundamentals of Islam. Rendered into English by Maulana, Aftab-ud-Din Ahmad and Aziz, Zahid. Ahmadīyya Anjuman Lahore Publications, U. K., Wembley 2019.
- Schimmel, Annemarie: *Mystical Dimensions of Islam*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 1975.
- Syed, Amjad R. M.: *Islamic Perspectives on Prayers and Coping with Sickness*. Islamic Society of Northern America, Mississauga, Ont. 2002.
- Szathmári Botond: *Az iszlám vallás alapjai, irányzatai és misztikus útja*. Napkút Kiadó, Budapest 2021.
- Tayyab, Qari Muḥammad: *The Tradition of the Scholars of Deoband*. Turath Publishing, London 2022, 66.
- Titus, Murray T.: *Islam in India and Pakistan: A Religious History of Islam in India and Pakistan*. Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., New Delhi 2005.
- Watt, W. Montgomery: *The Faith and Practice of al-Ghazālī*. George Allen & Unwin Ltd., London 1953.

* * *

A Different Perspective on Islam. The World of the Quran, Prayers, Supplications, Rituals and the Question of Sacred Worship in Islam

A grateful, but also difficult research task is undertaken by those who deal with the lesser-known details and contradictions of the Islamic religion, as well as with the topic of Muslim sacred cult. In this study, I considered it my task to draw attention to the contradictions found in the Quran, and also to describe in detail the types of Muslim prayers, and – knowing the limitations of the scope of the studies – I wish to introduce the details of my research area so far to those interested in Islam as the 2nd largest world religion.

In Europe and in other conflict-torn countries of the world, one of the most pressing problems of the 21st century is the lack of dialogue between Muslims and non-Muslims, which can also be traced back to a lack of understanding and a lack of deeper knowledge of Islam. I would like to express my hope that – even within a limited framework – my study can contribute to better understanding and the refutation of stereotypes.

Keywords: Quran, Saint veneration in Islam, Al-Fatiha, types and forms of prayers, resurrection, sufis.